

PROBLEMET »MEZZOGIORNO»

Av pol. mag. och fil. kand. TORSTEN ÖRN

ITALIEN har nu i snart hundra år utgjort ett enat rike, men få länder torde vara så föga enhetliga. Erfarenheter från de politiska, sociala, ekonomiska och psykologiska planen under detta århundrade visar med all önskvärd tydlighet att det inte räckte med fältslag och folkomröstningar för att förverkliga det enade Italien, som man drömt om under århundraden av splittring och utländskt herravälde. Skillnaden mellan Nord- och Syditalien finns alltjämt kvar, och det finns de som säger, att klyftan kanske aldrig varit djupare än åren efter det andra världskriget. Med Syditalien förstår man då vanligen landet söder om Rom, dvs. vad som före 1860 utgjorde konungariket Båda Sicilierna samt dessutom också ön Sardinien.

Det är inte svårt att med statistik belysa skillnaden mellan detta Syditalien eller »Mezzogiorno» och landets övriga delar. Syditalien upptar 40 % av Italiens ytvidd och rymmer 37 % av landets invånare men står för endast 20 % av nationalinkomsten och 14 % av energiförbrukningen. 25 % av syditalienarna beräknas vara analfabeter jämfört med inte fullt 5 % av norditalienarna; 28 % av befolkningen i Syditalien lever under »existensminimum» mot 1,5 % i Norditalien.

Det har inte saknats försök till att förklara denna söderns eftersläpning. Man är i allmänhet ense om att datera uppkomsten av motsatsen till senmedeltiden. Dessförinnan hade Syditalien och kanske i synnerhet Sicilien ingalunda behövt stå tillbaka för halvöns nordligare regioner. De södra delarna av halvön utgjorde en gång Magna Graecia, och Sicilien var en av det romerska rikets kornbodar. Under högmedeltiden hörde normandernas och hohenstaufernas hov i Palermo och Neapel till Europas främsta kulturcentra, handelsrepubliken Amalfi förde flottor över Medelhavet och Salerno var tidens yppersta medicinska lärosäte. Medan Florens, Milano och Venedig under senmedeltiden nådde en oanad andlig och materiell blomstring, sjönk emellertid södern under denna tid tillbaka i stelnade samhällsformer under husen Anjou och Aragonien. Under

1500- och 1600-talen var Neapel, Sicilien och Sardinien spanska provinser, medan de nordligare områdena i allmänhet lyckades bevara ett åtminstone formellt oberoende. De spanska bourbonerna, som sedan härskade över Neapel och Sicilien från 1735—1860, hörde avgjort inte till sin tids mera dådkraftiga härskare. Inte heller Joachim Murat, som 1808—1815 var konung av Neapel, gjorde några bestående insatser för att knappa in på Norditaliens försprång.

Redan det faktum att motsatsen mellan nord och syd under en tidsrymd av hundra år under samma regim långt ifrån upphört utan kanske snarare skärpts ytterligare visar emellertid, att den inte enbart är betingad av dessa olika historiska erfarenheter. Ekonomer pekar på att Norditalien i och för sig är ett mycket rikare land med ett gynnsammare klimat och ett bättre handelsläge. De framhåller också, att medan det genomsnittliga barnantalet per familj uppgår till fyra för hela Italien, är det syditalienska genomsnittet sju. Denna ständigt tilltagande överbefolkning anses ha verkat hämmande på alla försök till rationaliseringar. Norditalienare gör dessutom gärna gällande att själva folkmaterialet i södern efter uppblandning med araber och spanjorer skulle vara ett annat och mindre driftigt än i norr, där uppblandning i stället skett med fransmän och tyskar. Syditalienare åter skyller en del av den ekonomiska efterblivenheten på att Syditaliens ekonomiska intressen konsekvent eftersatts efter Italiens enande. Det nya rikets handelspolitik dikterades av det industrialiserande Piemontes intressen, vilket är förklarligt med tanke på att det var därifrån landets kungahus och förvaltning kom. Denna landsändas intressen var emellertid diametralt motsatta det befriade eller erövrade söderns. Det bourbonska rikets guldskatt förbrukades under 1870- och 1880-talen för att förse Norditalien med järnvägar.

Den psykologiska motsättningen mellan nord- och syditalienare kom att fördjupas på ett ödesdigert sätt under det andra världskriget. Medan Syditalien relativt snabbt kom under allierad kontroll på sommaren 1943 dröjde det som bekant ända till våren 1945, innan tyskarna sträckte vapen i norr. Under de mellanliggande 18 månaderna regerade kung Viktor Emanuel och hans ministrar med allierat medgivande i söder, medan Mussolini satte upp en tysk-kontrollerad »socialrepublikansk» regim, »Salòrepubliken», i norr. Mot denna bildades i norr en »resistenza», vars politiska och sociala reformidéer efter 1945 kommit att spela en mycket framträdande roll i italiensk politik. För dessa idéer har södern med sina väsensskilda krigserfarenheter i stor utsträckning visat sig otillgängligt.

Redan vid folkomröstningen om monarkins bibehållande eller avskaffande i juni 1946 kom skillnaden till tydligt uttryck. Norr om Rom var republikanerna nästan överallt i majoritet, i söder röstade valdeltagarna massivt för monarkin.

Reformvilja.

Man måste nog ge syditalienarna rätt i att mycket litet gjordes för att förbättra villkoren i södern före det andra världskriget. Man var emellertid inte ovetande om problemet. Redan 1884 förklarade dåvarande konseljpresidenten Depretis att i varje fall Neapel måste rensas upp. Men ingenting gjordes. Detta är så mycket märkligare som Crispi, Nitti och många andra av tidens ledande politiker själva kom från dessa förgätna delar av landet. Fram till det första världskriget fungerade dock emigrationen som en någorlunda tillfredsställande regulator i befolkningsfrågan.

Under Mussolinis första tid beslöts en del lovande projekt, men flertalet stannade på papperet, sedan söderns storgodsägare motsatt sig sådana reformer, som kunde tänkas gå ut över deras privilegierade ställning. Bl. a. skrinlades av denna anledning en föreslagen jordreform på Sicilien. En sanering av de pontinska träskan mellan Rom och Neapel och en utbyggnad av hamnarna Neapel och Bari, som Mussolini ville göra till Europas främsta Orient- och Afrika-hamnar, blev denna epoks netto i den syditalienska frågan.

Jordreformen.

Så mycket mer imponerande ter sig mot denna bakgrund de reformer som beslutats av den nuvarande regimen och som steg för steg håller på att förverkligas.

Vad som först måste genomföras var en jordreform. Syditalien är nämligen ett renodlat agrarland, men ett land vars jordbruk vanskötts i sekler. Latifundiesystemet har varit förhärskande ända sedan Hannibalskrigen, och stordriftens fördelar förlorades genom bortarrenderingar av småbitar. Ägarna uppehöll sig som regel i Rom eller Neapel utom under jaktsäsongen. Stora arealer odlingsbar mark var nämligen reserverad för jakt. Före 1950 lär en person på väg från Neapel till Reggio längst ut på tåspetsen endast behövt passera genom fem familjers mark. Lantarbetarna — »braccianti» — å andra sidan, som bodde i stora stadslignande byar på malariaskyddade höjder, närmade sig efter hand ett revolutionärt tillstånd på grund av sin jordhunger. Deras villkor — som så mästertligt skild-

rats av Silone — torde också ha varit outhärdliga, och det är inte förvånansvärt att prästerna ofta tog deras parti i kampen för egen jord. Förslag till en jordreform med syfte att förbättra massornas villkor och garantera landet ett mera rationellt jordbruk debatterades i parlamentet sedan 1948, då en revolutionsunge i Calabrien på våren 1949 tvang myndigheterna att öka tempot.

En »legge Sila» antogs i maj 1950 för ett stort latifundieområde i Calabrien, som är Italiens kanske allra mest efterblivna landskap. Enligt denna lag skulle egendomar ner till 300 har kunna exproprieras för fördelning bland lantarbetare genom lottning. Dessa skulle få 2 till 20 har var alltefter jordens kvalitet och familjens storlek. Märkligt nog innehåller lagen inte något förbud mot testamentarisk uppdelning av denna jordlott. Först efter prøvotid på tre år skulle äganderätten övergå under förutsättning att brukaren under denna tid fyllt vissa minimikrav på driftighet. På hösten 1950 följde »legge Stralcio» — den partiella lagen, i brist på den generella jordreforms-lag man ännu ej förmått uppnå erforderlig enighet kring. Denna avsåg sju uppräknade områden i Italien, varav två i Norditalien, där latifundiesystemet ansågs ha haft särskilt ödesdigra verkningar. Skillnaden mellan »legge Silas» och »legge Stralcios» innehåll är främst att »legge Stralcio» är tillämplig även på jordegendomar vars areal understiger 300 har. För att gå fri måste den gamle ägaren enligt denna lag i stället uppfylla vissa krav på effektiv skötsel. Enligt jordägarna har dessa krav med avsikt satts så höga att nästan ingen kan nå upp till dem. Under »legge Stralcio» faller bland annat hela ön Sardinien. Sicilien däremot har i kraft av sin regionala autonomi, som är vidsträcktare än Sardinien, en egen jordreforms-lag, som trädde i kraft 1951. Enligt denna lag drabbar expropriering alla jordegendomar på över 200 har, som inte uppfyller vissa höga krav på produktivitet.

Ersättningen till jordägarna utgår i 5 % statsobligationer av icke-transferabel natur. Beloppet beräknas på grundval av de deklARATIONER, ägarna lämnat skattemyndigheterna, vilket som regel torde innebära att jordägarna i själva verket går förlustiga betydande summor. Statsmakterna har dessutom visat sig oerhört långsamma med att ställa ut de utlovade obligationerna.

Jordreformen har i sin helhet tre stadier: expropriering av jord, fördelning av jord samt organisation och samverkan inom de nya agrara enheterna. Under de två första stadierna, som nu beräknas vara i det närmaste avslutade, har drygt 530 000 har fördelats mellan nästan exakt 100 000 »braccianti». Härmed är emellertid inte

de nya bönderna hjälpta. Man har måst bygga hus och vattenledningar och begåva dem med utsäde, maskiner och kreatur. I varje reformzon finns en »Ente», som organiserar reformens detaljer, och under denna sorterar olika expertcentraler för utprovande av lämpliga kreatursraser, växtsorter, maskinreparation och konstbevattning etc. Irrigation och mekanisering är de viktigaste åtgärderna för att höja produktiviteten. De nya husen grupperas inte på samma sätt som de gamla byarna utan placeras ut på ågorna för att befästa äganderättskänslan och minska onödig spilltid i form av färd till och från arbetsplatsen. För att uppmuntra individualismen målas husen i olika, glada färger (!) Under de närmaste 30 åren är det meningen att de nya ägarna skall ersätta staten med upp till 47 % av värdet på vad de erhållit. Man har emellertid förutsett att rätt kraftiga jämkningar neråt kan bli aktuella. Inte minst psykologiskt har jordreformen mött stora svårigheter. Det är inte lätt för lantarbetare som vant sig vid kontant betalning per dag eller vecka att som självägande odlare nödgas anpassa sig efter årets växlingar. Inte heller har det alltid varit så lätt för dem att lämna bygemenskapen. Många av de forna arrendatorerna menar att skillnaden mot förr inte är så stor; då betalade de arrende till godsägaren, nu skall de betala till staten. Lantbefolkningens kompakta okunnighet och vidskepelse har gjort arbetet svårt också för reformagenturerna. Där börjar man alltmer betrakta den gamla generationen som hopplös och sätta sin lit till den nya. Från början hade man tänkt sig att reformen skulle vara avslutad 1958 eller senast 1962. I själva verket torde det komma att dröja inemot en generation, innan reformagenturerna och expertkontoren kan slås igen. En risk som man uppenbarligen inte räknat med från början är emellertid att man i stället för en klass av självägande, driftiga småbönder kommer att få ett i praktiken statsdirigerat jordbruk i reformzonerna.

»La Cassa per il Mezzogiorno.»

Enbart en jordreform vore emellertid inte tillfyllest för att utjämna den ekonomiska skillnaden mellan nord och syd. Övergången från självhushåll till marknadsekonomi inom jordbruket kräver förbättrade kommunikationer. Varje varaktig förbättring av villkoren i södern förutsätter en avsevärt högre bildningsnivå än den nuvarande. För att bereda sysselsättning åt den arbetskraft som redan är arbetslös och åt den, som kan väntas bli frigjord genom jordbrukets rationalisering, krävs ett visst mått av industrialisering.

Som topporganisation för de statliga insatserna i Syditalien inrättades 1950 »la Cassa per il Mezzogiorno» under ledning av en kabinettsminister och utrustad med aktningvärda befogenheter och ekonomiska resurser. Pengarna kommer dels från de ordinarie skatteintäkterna, vilka ju till största delen emanerar från Norditalien, dels genom utländska lån bl. a. från världsbanken. Den stora Vanoniplanen, som avser att före 1964 ha givit Italien en balanserad utrikeshandel, full sysselsättning och bättre jämvikt mellan nord och syd, räknar dessutom med betydande bidrag från OEEC. I syfte att uppmuntra privata utländska investeringar har en lagstiftning om sådana genomdrivits, som mer än förut tillgodoser dessa utländska intressen. Det är särskilt västtyskt och schweiziskt kapital man hoppas kunna intressera för investeringar i Mezzogiorno. I »Cassans» regi har Syditalien under de senaste fem åren börjat få nya järnvägar, vägar, broar, skolor, sjukhus, vattenledningar och hamnanläggningar. Mycken kritik har framkommit i samband med beskyllningar för korrruption och allehanda missgrepp, men totalintrycket blir ändå att här håller på att uträttas storverk. Redan det faktum att malarian utrotats med hjälp av DDT efter andra världskrigets slut skapar förutsättningar för ny bebyggelse och odling. Byarna som förut legat uppe i bergen isolerade i vintertid och svårtillgängliga även på sommaren kan överges och ersättas av spridd bebyggelse på slättlandet med dess lättare kommunikationer. Trakter som förut varit osunda kan tas i bruk.

Privata initiativ.

Det är emellertid inte bara staten som är verksam i Syditalien. Ett flertal in- och utländska välgörenhetsorganisationer med katolska kyrkan och röda korset i spetsen konkurrerar med reformagenturerna för att bygga nya byar, sjukhus och skolor. Än viktigare är att de stora norditalienska industriföretagen nu på allvar börjat intressera sig för det efterblivna södern. Under ordförandeskap av Fiat-presidenten professor Valletta hölls i höstas ett stort industriledarmöte i Palermo. Man konstaterade då att de statliga investeringarna i offentliga nyttigheter främst kommunikationer nu börjat ge sådana resultat, att det kunde löna sig för privata företagare att anlägga filialer och i övrigt uppmuntra till industriell verksamhet i Mezzogiorno. En av de första att göra så var Olivetti, vars filial i Pozzouli utanför Neapel med rätta kan betecknas som en mönsteranläggning. Den stora Montecatini-concernen har följt

exemplet och Fiat och andra är på god väg att göra det. Ännu 1953 var endast 150 000 arbetare sysselsatta i industri i Syditalien, och därav 65 000 i Neapeltrakten, medan både byar och städer var överfulla av arbetslösa eller ofullständigt sysselsatta. De industrigrenar som huvudvikten kommer att läggas på är livsmedelsindustri baserad på jordbruket samt hamnanläggningar och oljeraffinaderier. Det finns gott om goda hamnar i Syditalien och sedan nu kommunikationerna inåt land moderniserats och jordbruket om någon tid beräknas ge betydande exportöverskott finns det anledning anta, att dessa hamnar kan byggas ut och ge ökad sysselsättning. Stora förhoppningar knyts också till olja och naturgas. Sedan några år har man kunnat exploatera rika fyndigheter på Sicilien, i Abruzzerna och Podalen. Man hoppas nu finna sådana också på det syditalienska fastlandet och Sardinien. Medan borrhningarna pågår litet varstans, utkämpas en hård kamp i Rom mellan det statliga oljebolaget ENI och privata företagare om koncessioner på olika områden. Starka krafter är i rörelse för att helt socialisera gas- och oljetillgångarna och ställa dessa under det nyinrättade ministeriet för statens deltagande i produktionen, som redan kontrollerar över hälften av landets tunga industri och i Syditalien ger arbete åt 30 000 industriarbetare.

Också turistväsendet har uppmärksammats under strävandena att förbättra söderns ekonomi. För närvarande är turistindustrin nästan helt koncentrerad till Neapeltrakten och Sicilien, men man hoppas inom några år också fått upp turisternas ögon för bl. a. Silaområdet i Calabrien, med dess vackra naturscenerier och goda möjligheter till sommar- och vintersport, liksom för Sardinien med dess vilda skönhet och färgglada folktraditioner. Textilfabrikanten Marzotto i Vicenza håller sedan några år på att förse delar av Mezzogiorno med en kedja förstklassiga Jollyhotel allteftersom det statliga vägbyggandet fortskrider, och de politiska partierna, idrottstävlingssarrangörer och allehanda föreningar uppmuntras att förlägga sina arrangement till Syditalien.

Självfallet råder inte samma villkor överallt i Syditalien, utan förhållandena växlar från trakt till trakt. Storstaden Neapel har sina speciella problem, det isolerade och ännu inte helt banditfria Sardinien sina. Sicilien har det tack vare sina oljefyndigheter och sina turistinkomster något bättre än det övriga Syditalien, även om fattigdomen på landsbygden också där mångenstädes är förfärande. Calabrien åter har i sekler utgjort Italiens i särklass fattigaste landsända.

Vad som nu fått Norditaliens industriföretagare att intressera sig för Syditalien och anlägga filialer där i stället för i Norditalien, som också har mycket riklig tillgång på arbetskraft och som ligger bättre till i fråga om råvaruförsörjning, torde främst vara två saker. För det första är man rädd för att staten ensam skall lägga beslag på hela Syditalien. Man bör i detta sammanhang erinra sig, att Italien är det land väster om järnridån, vars näringsliv sedan Mussoliniepoken rymmer den största statliga sektorn. För det andra har det äntligen gått upp för dessa norditalienare, att också Syditalien inom en snar framtid kan komma att utgöra en icke föraktlig avsättningsmarknad, och att det följaktligen gäller att hålla sig framme.

Politiska aspekter.

Det syditalienska problemet har också en politisk aspekt, och det är kanske främst denna som drivit fram de senaste årens reformer. Redan 1946 befann sig den nya republikanska regimen i Rom i en motsatsställning till det övervägande rojalistiska södern. Sedan ett särskilt monarkistparti bildats under ledning av den neapolitanske storredaren Achille Lauro, fick detta vid kommunalvalen i Syditalien 1952 ensamt eller tillsammans med nyfascister kontrollen över städer som Neapel, där Lauro blev borgmästare, Palermo och Bari. Ännu allvarligare var det kommunistiska hotet. Medan nästan alla partier under den förfascistiska tiden i stort sett nonchalerat Syditalien, började kommunistpartiet efter det andra världskriget rätt snart intressera sig för detta fattiga och efterblivna land, fyllt av sociala motsättningar och mottagligt för ytterlighetspropaganda. Kommunisternas attityd mot jordreformen har växlat alltefter dennas framväxt. Först hette det att lantarbetarna nog aldrig skulle få någon jord. Sedan de väl fått den ersattes detta tema med att staten nog tänkte lura dem som den alltid hade gjort förr, så att de nog till sist ändå aldrig blev riktigt självägande. Den nuvarande parollen är att reformprojektet förfuskats genom korrupktion och organisatoriska missgrepp och genom att bönderna fått alldeles för litet jord var och måste betala igen på tok för mycket till staten.

Parlamentsvalen i juni 1953 blev ett allvarligt nederlag för den demokratiska centerkoalitionen i Syditalien. Jordägarna, som ofta ännu ej fått den ersättning de blivit lovade, röstade i allmänhet med monarkisterna, de bönder, som inte fått vad de hoppats på genom jordreformen, och de lantarbetare och arbetslösa, som ännu ej fått någon egen jord, fångades i stort antal av kommunistiska, nyfascis-

tiska och — mera paradoxalt — monarkistiska valagenter. Som ett exempel på i hur hög grad partipolitiska hänsyn tillåts spela in vid reformpolitikens genomförande kan nämnas, att man i Calabrien av rädsla för att ge ytterlighetspartierna nya väljare endast vågat avlägsna en familj av 19 000 under jordreformens stipulerade treåriga provotid. Regeringsanhängarna skyllde sina motgångar på att reformpolitiken vid denna tidpunkt befann sig på sitt psykologiskt mest ömtåliga stadium och att ännu några år måste avvaktas, innan dess värden kunde tänkas ha blivit uppenbara för alla och envar.

Under de tre år som gått sedan dess har också reformpolitiken intensifierats. 1955 års Vanoniplan för tiden 1955—1964 är det främsta uttrycket härför. Sakta men säkert förändras också både det ekonomiska och det andliga klimatet i Mezzogiorno. Särskilt den nye presidenten Giovanni Gronchi och konseljpresidenten Antonio Segni har båda helt och fullt engagerat sig för denna reformvänliga linje. Segni, som själv är från Sardinien och varit professor i agrarrätt vid universitetet i Sassari på Sardinien, bar som jordbruksminister ansvaret för 1950 års jordreforms lagar. För säkerhets skull har den kristligt demokratiska partisekreteraren Amintore Fanfani under dessa år också sett till att reformprogrammet kompletterats med en energisk uppbyggnad av den kristligt demokratiska partiapparaten i Syditalien. Den reformvänliga riktningen är emellertid inte allenarådande inom regeringskoalitionen. Det lilla hart när reaktionära liberala partiet och betydande grupper inom det kristligt demokratiska partiet kring förre konseljpresidenten Pella anser t. ex. att jordreformen börjat gå för långt, och att staten genom reformpolitiken i Syditalien förvärvat en alldeles för stark ställning i landets näringsliv. I detta läger drar man den konklusionen av 1953 års parlamentsval, att en bred allians omfattande också monarkisterna och de moderatare bland nyfascisterna är nödvändig för att hejda kommunismen. Årets kommunalval den 27 maj gav mot vad man allmänt väntat inte något mera deciderat utslag för de demokratiska partierna ens i reformzonerna.

Det torde i själva verket ännu vara alldeles för tidigt att uttala sig om effekten av åtgärder som vidtagits under de senaste åren för att höja levnadsstandarden i Syditalien till en mera människovärdig nivå, men man måste beundra den företagsamhet stat och enskilda under den nuvarande regimen visat prov på för att komma till rätta med detta sekelgamla problem.